

Sažetak

Alen Orlić, Klasična gimnazija, Zagreb

UDK 81'343'344, stručni rad

primljen 30. studenoga 2011., prihvaćen za tisak 19. rujna 2012.

Fleeting *e*

This paper analyzes what has been written in the grammar books of modern Croatian language about the sound change *fleeting e*. Attention is called to the fact that the accent of the word in the nominative case suggests whether *e* will be consistent or not in the declension of a name or toponym.

PITANJA I ODGOVORI

ŠTO JE EKSTRA U HRVATSKOME JEZIKU?

E*kstra* je riječ latinskog podrijetla. U latinskome je jeziku prijedlog s akuzativom i znači *izvan, izuzev, osim*. Izvorno se piše *extra*, a prema pravopisnim pravilima našega jezika, slovo *x* preslovljava se kao *ks*.

Poznaju je i naši najstariji rječnici – Vrančić u *Dictionariumu* (1595.) *ekstra* prevodi natuknicom *van*, a Habdelić u *Dictionaru* (1670.) natuknicu *vun* određuje kao latinsko *ekstra*. U njih je ta riječ prijedlog, kao i u latinskome jeziku, što se otkriva usporedbom s drugim navedenim natuknicama. Vrančić ima, uz hrvatski, još i tal. *fuori*, njem. *dauß*, mađ. *ki*, a Habdelić dodaje i lat. *foras*.

Iako je *ekstra* u latinskome prijedlog, u nas je već u najranije doba ta riječ svrstana i u priloge, Libellusov rječnik (1756.) kaže ovako: „Extra – van, aussen, adverbial“.

Nesigurnost oko toga kojoj vrsti riječi *ekstra* pripada vidimo i u novijim rječnicima hrvatskoga jezika. Petar Skok u *Etimološkom ju rječniku* (1971.) *ekstra* označava kao prilog sa značenjem na stranu uz napomenu da je riječ o latinizmu. U suvremenim rječ-

nicima hrvatskoga jezika nalazimo: „Ekstra (I) prid. indekl. razg. koji je poseban; izniman [ekstra zarada; ekstra kvaliteta; ekstra klasa] Ekstra (II) pril. razg. napose, osobito, posebno, neobično, iznimno [to je ekstra nagrađeno]“ (Anić, 1991), „ekstra (lat) *pril* posebno, osobito, iznimno“ (Šonje, 2000.). U Bujasovu *Velikom englesko-hrvatskom rječniku* (1999.) navodi se da *ekstra* može biti i imenica.

Ekstra se upotrebljavalo u tekstovima kao dio navoda iz latinskoga jezika sve do sredine 20. stoljeća. Od tada joj se upotreba širi i počinje sve više rabiti u različitim funkcionalnim stilovima. Primjerice, potvrđuje se u Begovićevu romanu *Giga Barićeva* (1940.) „Sve je to u malome Freddyju također učvršćivalo uvjerenje, da je on uopće nešto ekstra. I on je sam počeo da nastoji, da bude i uvijek ostane ekstra.“ „Kod kuće je pričao o svojim uspjesima, o neznanju svojih drugova, o svemu što je moglo pokazati, kako je on ono, što se za nj hoće ili o njemu misli, kako je, dakle, on nešto ekstra.“ „U srednjoj se školi ta tendencija za ekstra vrlo pojačala.“ „Kad se vratio u Zagreb, među svoje drugove, donio je nove priloge za ekstra svoje ličnosti: vidio je svijet i upoznao

ženu.⁴¹ U prvom i drugom navodu *ekstra* je pridjev u značenju *poseban, izniman, osobit*, a u trećem i četvrtom navodu *ekstra* je imenica i može se prevesti kao *posebnost, iznimnost, osobitost*.

Iz primjera se vidi da se da se *ekstra* upotrebljava kao prilog, pridjev ili kao imenica. Ako je imenica, morfološki se prilagođava hrvatskom jeziku, pa može biti i sklonjiva, sklanja se kao imenica ženskoga roda e-vrste: „Extra na suptilan, i na našem tržištu jedinstven način, donosi kolaž toplih, ljudskih, životnih priča i glamura s crvenog tepiha. Stoga Extru traže mlađe, urbane ženske osobe...“ „Samo za Extru govori o novom filmu, majčinstvu i ulasku u tridesete.“⁴²

Iz navedenih primjera vidimo da se *ekstra* može razumjeti kao nešto što je posebno, iznimno, iznadprosječno, iznad svega, osobito, bolje, dodatno, neobično i doista je teško uvijek razumjeti na što se od tih značenja misli. I oni koji ju rabe čine to višeznačno. Primjerice, u Janka Polića Kamova (Sabrana djela, sv. 1., 1984.) potvrđuje se namjesto pridjeva *posebno*: „On je uistinu nešto ekstra!“ ali i pridjeva *neobično*: „Njegovo ekstra-ponašanje i ekstra-mišljenje uznemiruje me i zanima.“ Ivanu Supeku (Heretik, 1995.) *ekstra* znači *dodatno*: „Međutim, on i prije nije priznavao taj ekstra-porez, uobičajen odavno i napadan otpočetak reformacije...“ Branku Stipkoviću (Vjesnik online, 2006) *ekstra* je zamjena za *jako, vrlo, iznimno*: „Premda je protivnik velik, golem, s ekstra kvalitetnim pojedincima „Petrić je ne tako davno bio ekstra plodan strijelac...“

Ekstra se uporabno širi, osobito u novinskom stilu. Lako je to provjeriti pre-

traživanjem mrežnih stranica nekih naših dnevnih listova. Pretraživanje je Jutarnjega lista u lipnju 2011. dalo 466 pojava, a u isto vrijeme ove godine već ih imamo 494. Ista je pretraga u dnevnim novinama 24 sata pronašla 122 pojavnice 2011., a sada ih je 168. U Glasu Slavonije bilo ih je 103, a do danas je uporabljena čak 188 puta. Širenju te riječi uzrok je utjecaj engleskoga jezika koji se nametnuo kao „globalni jezik“. Veza s latinskim, kao jezikom izvornikom, izgubljena je i sada nam ta tuđica dolazi iz engleskoga, kao jezika posrednika.

Kako je naprijed rečeno, *ekstra* je kategorijalno višeznačno, te se u tekstovima pojavljuje namjesto naših pridjeva, priloga, ali i imenica. Kao vlastita imenica, i to često slovopisno neprilagođena, uporabljena je u nazivu časopisā (Časopis Extra, Extra Vjenčanja), tvrtaka (Ekstra nekretnine, Brid-Extra d.o.o., Extra-Tours, PIB-extra d.o.o. i sl.), športskih klubova (AMK Extra Sport Cazin), robnih marki (Margarin extra, Extra djevičansko maslinovo ulje), ponuda mobilnih operatera (Extra mix, Ekstra total). Najčešće je, ipak, u pridjevnoj službi uz imenice koje su nerijetko i same tuđice: „... kazao je Vjesniku kako će mlinari na otkupu zaraditi ekstra profit, ali i prisiliti proizvođače da više ne siju pšenicu.“ „Bio je ekstra klasa za HNL i zbog raznih ga se interesa omalovažavalo.“ „Ola je klasa, napadač ekstra formata!“⁴³

Riječ *ekstra* pojavljuje se i kao načinski prilog: „Zaradim još štagod ekstra, nije problem.“ „Kad je u formi, jedan je od najboljih na globusu, ekstra je talentiran, zadovoljstvo je igrati s njim.“⁴⁴

¹ Primjeri su preuzeti iz Hrvatske jezične riznice Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

² <http://www.nacional.hr/info/marketing/>(15. 6. 2012.)

³ Primjeri su preuzeti iz Hrvatskoga jezičnog korpusa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, <http://riznica.ihjj.hr/>, 15. lipnja 2012.

⁴ U svim navedenim primjerima zamjećuje se niz slovničkih i pravopisnih pogrešaka. Jezikoslovci već dugo upozoravaju na potpunu jezičnu nebrigu naših novina, na žalost, njihovi prigovori ostaju bez odjeka.

U glavnini primjera *ekstra* stoji uz ekonomske pojmove: profit, dobit, zarada, porez, rad, kvaliteta, klasa, rizik, zarada, izdatak, vrijednost. Šport je još jedno područje u kojemu se *ekstra* upotrebljava češće pa su *ekstra* igrači, uspjeh, zgoditak, igra, pojačanje, teren.

Semantičko se polje *ekstra* širi i guta mnoge hrvatske riječi, a kao i mnoge druge tuđice, u našem je jeziku nepotrebna – posuđivanje je opravdano kada jezik nema riječ

za određeni pojam, ali *ekstra* se može izreći postojećim hrvatskim riječima. Uz to, *ekstra* se morfološki i sintaktički ne uklapa dobro u hrvatski jezik, višeznačna je i stoga stvar priopćajne nejasnoće. *Ekstra* se hrvatski može reći *posebno, iznadprosječno, osobito, bolje, dodatno, iznimno, prekomjerno, neobično, izvanredno* – ovisno o tom što želimo izreći.

Vesna Vujić

NAZIVI DJELOTVORNO I UČINKOVITO OZNAČAVAJU DVA SASVIM RAZLIČITA POJMA

vaki hrvatski jezikoslovac koji se zanima za tehnološko nazivlje i svaki hrvatski tehnološki stručnjak koji se oslobodio komunističkih jezičnih devijacija (pa razumije što sve obuhvaća pojam koji nazivamo tehnologijom) zna da su nam u tehnologiji prijeko potrebna dva naziva za dva potpuno različita pojma. Ti se pojmovi u engleskom jeziku nazivaju *effective* i *efficient*.¹

Oba su pojma nastala u odnosima između dvaju tehnoloških sustava koji, po definiciji, uključuju ljude.

Prvi od tih dvaju pojmova odnos je između tehnološkog sustava A i tehnološkog sustava B, u kojemu sustav A uspješno ostvaruje (u većoj ili manjoj mjeri) očekivanja sustava B. Drugi od tih dvaju pojmova odnos je između tehnološkog sustava A i tehnološkog sustava B u kojemu sustav A uspješno (u većoj ili manjoj mjeri) i istodobno ostvaruje ne samo očekivanja sustava B, nego i vlastita očekivanja.

Primjer za prvi pojam uspješno je ostvarivanje fizičkog ili konceptualnog djela koje izvodi sustav A, a očekuje sustav B. Kako pri tome prolazi sustav A tim se pojmom ništa ne utvrđuje. Primjer za drugi pojam omjer je uspješno (u većoj ili manjoj mjeri) ostvarenog očekivanja sustava A koji izvodi djelo i uspješno (u većoj ili manjoj mjeri) ostvarenog očekivanja sustava B za koji se djelo izvodi. Važno je pri tome da su očekivanja sustava B zadovoljena.

Kako je pojam tehnologije postao širi od pojma gospodarstva, može se (radi lakšeg razumijevanja) pratiti i gospodarski odnos dvaju poslovnih partnera: jedan poslovni partner može svojim djelima uspješno ostvariti sva očekivanja drugog poslovnog partnera, a da sam pri tome bankrotira. Za tog bankrotiranog poslovnog partnera kažemo da je bio vrlo djelotvoran, ali sasvim neučinkovit. To vrijedi i za svaki drugi odnos između dvaju tehnoloških sustava.

Riječ je, dakle, o dva sasvim različita pojma. U spomenutom primjeru prvi je pojam sposobnost uspješne izvedbe djela jednog poslovnog partnera, dok je drugi omjer posljedica izvedbe djela za poslovnog partnera

¹ Radić, Z., 2000., Sudbonosna nacionalna tehnologija, Izvori, Zagreb